

Het verleden herleeft

Uitgave Heemkundegroep Ulendonc Oosteind,
oktober 2017

Voorwoord

De leden van de werkgroep Ulendonc hebben de afgelopen maanden veel 80-plussers benaderd en bezocht met vragen over hun herinneringen aan hun jeugdijaren. Dit was dus grofweg de periode van 1930 tot 1950 van de vorige eeuw.

Bijna alle 80-plussers hebben spontaan meegedaan aan het beantwoorden van de 16 vragen die aan hen zijn voorgelegd. Ze keerden allen even terug naar hun jeugd, waarvan we kunnen zeggen dat ze in een kleine wereld leefden.

De gesprekken zijn gevoerd door Bert Sibon, Piet van Gorp, Giel Meester, Martha Leltz en Kees van Haaf. De antwoorden zijn door Kees van Haaf samengebundeld in het fraaie boekje dat nu voor u ligt.

Wij wensen u veel plezier, niet alleen bij het kijken naar de geëxposeerde foto's en andere voorwerpen, maar ook vooral bij het lezen van dit boekje.

Bert Sibon

Inhoudsopgave

Voorwoord	1
Hoe zag Oosteind er uit in de periode (1930-1955)	3
Hoe “groot” was hun wereld	11
Waar hielden de kinderen zich mee bezig	16
Kleding en schoeisel	23
Wie zoet is krijgt lekkers	26
Herinneringen aan de schooltijd	29
Het dagelijks levens was zwaar	34
Hoe is de oorlog beleefd	39
De dokter weet raad	44
Tenslotte nog van alles een beetje	46
Nawoord	50

Samenstelling en vormgeving: Martha Leltz

Inleiding.

Hoe zag Oosteind er uit in de periode (1930 – 1955)

Voor dit boekje hebben we mensen geïnterviewd van tachtig jaar en ouder. We hebben ze gevraagd naar herinneringen uit hun jeugd. Als we dan terug rekenen dan hebben we het ongeveer over hun jeugd uit de periode: 1930 tot ca. 1955. Het Oosteind uit hun jeugd zag er heel anders uit dan het Oosteind zoals wij het nu, in 2017, kennen. Al lezend in dit boekje zult u ervaren dat deze mensen in hun leven enorm veel veranderingen hebben meegemaakt. Het leven uit hun jeugd lijkt in heel weinig opzichten nog op de samenleving van Oosteind anno 2017.

In dit hoofdstuk zal ik u proberen te schetsen hoe Oosteind er toen ongeveer uitzag.

Allereerst het inkomen van de mensen, dat was veel lager dan de inkomens die we nu kennen, ook relatief gezien. Voor de oorlog (crisis jaren) en in de oorlog moest er hard gewerkt worden voor weinig geld, men

was al tevreden als men de eindjes aan elkaar kon knopen. Door overproductie waren ook de prijzen van landbouwproducten voor de boeren te laag. De werkloosheid was bovendien hoog en de lonen waren laag. Als men zonder werk kwam dan was er geen werkloosheidsuitkering, kon men niet rondkomen dan was de enige oplossing om aan te kloppen voor enige steun bij de Caritas. (een steun organisatie van de katholieke kerk) Voor de ouderen was er nog geen AOW. De ouderen gingen dan ook meestal inwonen bij één van de kinderen. In Oosteind waren diverse kleine winkeltjes en bakkerijtjes waar men terecht kon voor de dagelijkse boodschappen, supermarkten waren er nog lang niet, ook niet in de grotere steden. Reclame voor bepaalde producten was ook nog nauwelijks bekend. Er was overigens ook veel minder te koop en daardoor waren ook de behoeftes om wat te kopen veel lager.

Welvaart, zoals wij die nu kennen, was er in Oosteind absoluut niet, al werd dat in de meeste gevallen niet als armoede ervaren, omdat bijna iedereen in dezelfde situatie zat. De verwarming van de huizen gebeurde met een houtkachel, dikwijls een "plattebuis kachel", waarop tevens gekookt werd. Over het algemeen was slechts één vertrek verwarmd, slaapkamers waren bijna nooit verwarmd. Ondanks het feit dat de meeste mensen het niet breed hadden,

waren de gezinnen veel groter dan tegenwoordig. Gezinnen van 10 of meer kinderen waren geen uitzondering. De katholieke kerk speelde hierin een belangrijke rol, want die was erg voor kinderrijke gezinnen. Net zoals in alle katholieke plaatsen, was in Oosteind de pastoor, de belangrijkste persoon in het dorp. De pastoor bepaalde vrijwel alles in het dorp, hij benoemde het hoofd van de school, hij of zijn vertegenwoordiger zat in iedere lokale vereniging of bestuur. Hij zat zelfs in het bestuur van de plaatselijke melkfabriek. De pastoor gedroeg zich in de meeste gevallen als een soort informele burgemeester en dat werd ook door de meeste mensen aanvaard. De katholieke kerk, lees de pastoor, had toen een enorme autoriteit. De mening van de pastoor was wet, zonder zijn instemming gebeurde er vrijwel niets. Als je met de pastoor om de één of andere reden in onmin leefde, dan kon je maar beter gaan verhuizen.

De meeste mensen in Oosteind verdienden hun brood in het agrarische bedrijf, inclusief bij de toen nog in bedrijf zijnde melkfabriek. Ook was er nog een flink deel werkzaam in de verschillende leerlooierijtjes die er in Oosteind te vinden waren.

De landerijen van de boeren lagen dikwijls verspreid over een groot gebied, want van ruilverkaveling was nog lang geen sprake. Hierdoor moesten de boeren vaak flinke afstanden afleggen om naar en van hun percelen te komen, wat natuurlijk niet efficiënt was. Het hele gebied van de

Adrianus Rombouts

Willemspolder, ten noorden van Oosteind, was veel ruiger dan nu. De waterhuishouding in het hele gebied was van veel minder kwaliteit dan dat die nu is. De Donge overspoelde regelmatig het land, mede onder invloed van eb en vloed, want ook van de Deltawerken

was nog geen sprake. Bij de watersnood in 1953 bereikte het water zelfs bijna de Provinciale weg. Van enige vorm van mechanisatie in het boerenbedrijf was nog geen sprake. Tractoren kende men nog nauwelijks en het meeste werk moest met paardenkracht of handwerk gedaan worden. Melken bijvoorbeeld gebeurde nog uitsluitend met de hand. Nu zie je grote machines het land bewerken en de oogst binnenhalen, toen gebeurde dat allemaal met de hand en met paard en wagen.

De belangrijkste verbindingsweg in die tijd was de Provinciale weg, die grotendeels met klinkers verhard was. Veel andere wegen waren niet, of slecht verhard. De Heistraat bijvoorbeeld was in die tijd een vrij onbeduidende weg, die slechts gedeeltelijk verhard was.

Het verkeer wat van Breda naar Gorcum of omgekeerd moest, ging allemaal nog over de Oude

Veerseweg. De A27 zou pas midden jaren '60 voltooid worden.

Er lagen in die tijd tussen de landerijen door veel steegjes, hier in het dialect "Stichten" genoemd, die de boeren gebruikten om hun heren der gelegen percelen te bereiken en waarlangs men ook dikwijls

korter naar de kerk en naar school kon. Al deze "Stichten", die soms de mooiste namen hadden, waren niet meer dan onverharde karrensporen, die bij slecht weer vrijwel onbegaanbaar waren. Voor de relatief korte afstanden werd vrijwel alles gelopen, soms had men een fiets, die dan dikwijls wel gedeeld moest worden met andere gezinsleden. Er waren nog heel weinig auto's, na de oorlog werden dat er wel snel meer.

Langs de Provinciale weg, aan de noordzijde, liep tot 1938 een tramspoor. Dit tramspoor was een deel van het traject Breda, via Oosterhout en Dongen naar Tilburg. Deze stoomtram zorgde tot 1932 voor het

vervoer van personen en vracht over dit traject, van 1932 tot 1937 werd alleen nog vracht vervoerd en in 1938 zijn de rails opgeruimd.

De oorlogstijd hebben deze mensen allemaal meegemaakt, waarbij het begin van de oorlog en vooral ook de tijd toen Zuid-Nederland al bevrijd was, dus van oktober 1944 tot het einde van de oorlog in mei 1945 de meest heftige tijd was. De Bergsche Maas vormde aan het eind van de oorlog lange tijd het front, ten noorden lagen de Duitsers en hier hadden de geallieerden zich geposteerd, met over en weer beschietingen, wat soms tot levensgevaarlijke situaties leidde. Ook niet te vergeten natuurlijk de overkomende V1 's die de Duitsers afvuurden op bijvoorbeeld de haven van Antwerpen, maar die regelmatig door allerlei gebreken plots naar beneden kwamen, met soms dramatische gevolgen.

Stromend water, was zeker voor de oorlog niet aanwezig, veel huizen hadden achter het huis een welput, waaruit men met een emmer het water moest "putten". Riolering was er al evenmin, het afvalwater van het toilet werd meestal opgevangen in een zinkput en de inhoud werd enkele keren per jaar verspreid over het land, als bemesting. Het overige afvalwater werd via "de moos" geloosd in een naburige sloot. Met de aanleg van een elektriciteitsnetwerk is men in de jaren '30 op bescheiden schaal begonnen. Tot de

oorlog hadden slechts heel weinig huizen in Oosteind een elektriciteitsaansluiting, de verlichting in huis ging meestal met een gaslantaarn of een petroleumlamp. Denkt u zich eens een huis in zonder elektriciteitsaansluiting, dat kunnen we ons toch nu niet meer voorstellen en dat is allemaal veranderd binnen een mensenleven.

Over deze periode valt nog veel meer te vertellen, maar ik hoop U toch een indruk te hebben gegeven van hoe Oosteind er toen uitzag en vooral ook hoe de mensen er toen toch heel tevreden leefden, in hun wereld die veel "kleiner" was dan onze wereld en die lang niet zo hectisch was.

Artikel: Piet van Gorp.

Vader en dochter Oomens bij de kalfjes . In 1958.

HOE “ GROOT “ WAS HUN WERELD ?

Welnu, daar kunnen we kort in zijn: die was niet groot, want alles moest te voet gedaan worden. In dit hoofdstuk komen we ook herinneringen tegen over de tijd waarop ze tiener waren , hoewel ze dat woord toen nog niet kenden.

André uit Dongen. Midden Jozef en rechts Pierre Driessen

In een aantal gezinnen was maar één fiets, die was van vader en daar moest het hele gezin gebruik van maken. Als ze een jaar of vijf waren leerden ze fietsen, staand op de trappers en hangend onder de stang.

Pas als ze 15 / 16 jaar waren, kregen ze een eigen fiets.

Janus Emmen verhuurde fietsen en één van de ouders van de kinderen huurde bij hem een tandem als ze ergens heen moesten.

Een paar jongens mochten met Tom van Dongen meerijden naar Oosterhout als hij daar met zijn wagentje heen ging om boter te brengen. Onderweg moesten ze dan heel hard zingen.

Mimie Frederiks, Riet Rombouts, Nellie Rombouts, Angele Frederiks, Wim Rombouts en Jan Rombouts. Foto 1949

Bekend waren ook de tochten met de platte kar naar een

speeltuin in de omgeving, zoals naar De Schaffelaar aan de Bredaseweg in Teteringen, De Hespel in Dongen en De Knapenberg in Oosterhout.

Bij die laatste plaats kon je in het kanaal zwemmen. De bekendste uitspanning waar de kinderen graag heen gingen, was de speeltuin van Rinuske van Wanrooy aan de Doelstraat in Dongen. Die was op de

plaats waar nu een groothandel in kipproducten is gevestigd. Voor vijf cent mocht je daar een hele dag in de speeltuin spelen. Je kreeg er gratis water, maar voor limonade moest je betalen en er kwam soms een ijscoman langs.

Anton Driesen was de eerste in het dorp die een auto had en Janus Emmen volgde daarna, maar de bekendste automobilist uit hun jeugd was Kees Bossers. Volgens de verhalen had hij een grote taxi met drie deuren aan iedere kant waarmee hij de mensen o.a. voor twee gulden vijftig op en neer naar de kerk bracht.

Schoolreisjes bestonden niet, maar als misdienaar mocht je twee keer per jaar mee op een reisje. Wij hoorden van een reis met de taxi van Bossers naar een speeltuin in Bergen op Zoom en ook van een dagje Antwerpen met diezelfde taxi. Een hele belevenis was ook een boottocht naar Brielle vanuit Geertruidenberg. Ze vertrokken al om vier uur in de morgen.

Slechts een paar kinderen gingen wel eens logeren bij familie. Vaak was dat maar voor één of twee nachtjes. En ze bleven dicht bij huis.

Zo vertelde een meisje dat ze bij haar tante in Vlijmen ging logeren en een ander logeerde in Dongen-Vaart en een derde jongedame logeerde in Den Hout. De enige jongen die wel eens buitenshuis sliep, was er

één die bij zijn opa aan de Brede Heistraat ging overnachten.

Sportverenigingen bestonden in Oosteind nog niet, maar als ze groter werden konden de kinderen lid worden van de Jonge Boerenstand of de Boerinnenbond. Deze verenigingen deden mee aan onderlinge sportwedstrijden die op een aantal plaatsen in Brabant gehouden werden. Naar zo'n bijeenkomst gingen ze op de fiets, waarbij groepen uit plaatsen waar ze door fietsten zich aansloten.

Ook werd de V K A J genoemd, de Vrouwelijke Katholieke Arbeiders Jeugd . Dat was een serieuze

organisatie waarbij ze leerden hoe je een goed katholiek leven moest leiden.

Een aantal jongens was lid van de Rijvereniging de Eendracht Oosteind en er waren er ook die lid waren van de harmonie Concordia.

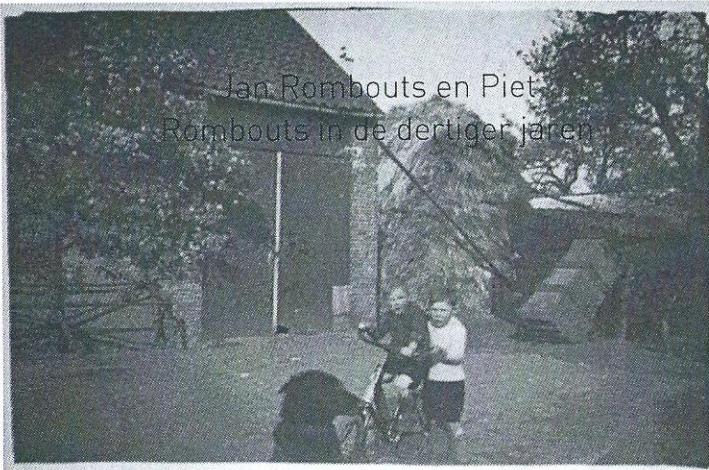
Heel bekend was ook De Jonge Wacht, een vereniging waarvan de leden een uniform droegen . Het waren een soort padvindders die leerden vlagseinen en die veel sporten beoefenden, zoals hardlopen, verspringen, hoogspringen, piramides bouwen (3 hoog) en reidansen.

De grotere jeugd ging ook eens in de twee weken dansen bij Jan Timmers in de Tramstraat in Dongen. Dat was een bezigheid waarvan pastoor Van Genk schande sprak. Je merkte wel dat de kinderen zelfstandiger werden want ze kregen ook al een traktement van twee gulden vijftig per twee weken. Geld dat ze al verdienden met een baantje moesten ze thuis afdragen.

WAAR HIELDEN DE KINDEREN ZICH MEE BEZIG ?

De kinderen die in de dertiger jaren van de vorige eeuw geboren zijn speelden heel veel buiten. De gezinnen waren groot en aan speelkameraadjes was geen gebrek .

Jan Rombouts en Piet Rombouts in de dertiger jaren

Het spel dat het meest gespeeld werd was ijzeren bal gooien. Je speelde dat in tweetallen

en het was de bedoeling om de bal van de tegenstander weg te ketsen. De winnaar kon een knikker winnen.

Het spel werd gespeeld op weg naar school, waarbij voor sommigen de tramrails die nog langs de Provincialeweg lag ervoor zorgde dat de ballen niet te ver weg rolden.

Den Bay (Bayens) , de smid ,maakte deze ballen en je kon ze voor vijf cent bij hem kopen, maar was je vader een goede klant van de smid, dan gaf hij je wel eens zo'n bal gratis.

Met een fietswiel kon je ook lekker hoepelen; dat werd hier repen genoemd.

Andere populaire spelletjes waren knikkeren met knikkers van klei of van glas, bussen springen, verbergske (verstoppertje), centje steken of centje tikken (een soort land veroveren), touwtje springen, bokspringen op weg naar school, hinkelen en slingeren met een aantal kinderen op weg naar school waarbij het voor de kinderen aan het einde van de slinger moeilijk was om op de been te blijven.

Alle kinderen hadden ook een tol, waarbij de meisjes een tol met een zweepje hadden (een zipke of een soppie) en de jongens konden hun krachten meten met een haktol, waarbij het helemaal tof was als je de tol van je tegenstander kon splijten.

Andere bezigheden die werden genoemd zijn: vissen, zwemmen in de sloot in de polder, kikkerdril zoeken in de sloot bij de boerderij, mulders (meikevers) vangen en in een luciferdoosje bewaren of je bond er een touwtje aan en liet het dier dan rondjes vliegen. Bij Het Hoekske lag een zandberg die diende voor strooizand, maar voor de kinderen uit de buurt was het een uitdaging om daar met de fiets vanaf te rijden. Een aantal kinderen deed ook mee aan de hardloopwedstrijd rondom de haven die door de buurtvereniging werd georganiseerd.

Midden Toon Jaspers en links Jan Bastiaansen

Aan de Rijdsdijk was in die jaren een echte ijsbaan met een koek en zopietent waar het in de winter druk was en ook aan de Groenendijk was een ondergelopen stuk land waarop geschaatst werd.

Natuurlijk werd er ook in bomen geklommen en werd er katten - kwaad uitgehaald.

Zo werd er af en toe flink gevochten door jongens uit verschillende delen van het dorp en werd er ook gevoetbald op het terrein van de melkfabriek. Dat mocht helemaal niet en er kwam ook een einde aan als de directeur op zondagmiddag terug kwam uit de kerk. Bij de fabriek werd ook wel eens een ruitje getikt.

Andere kinderen pikten wel eens appeltjes of stookten een fikkie, waarbij de slootkant nogal eens zwart geblakerd achterbleef.

Bij slecht weer en in de winter speelden ze binnen, maar veel speelgoed hadden ze niet. Het waren de crisisjaren en later de oorlogsjaren en ook de grote gezinnen leidden ertoe dat de kinderen weinig eigen speelgoed hadden.

De gezelschapsspelen in die tijd waren ganzenborden en mens erger je niet.

Andere spelletjes die ze met anderen konden spelen waren dammen, dobbelen en kaartspelletjes zoals jokers en rikken.

In de gesprekken kwamen toch wel verschillende dingen naar voren waarmee ze alleen speelden, waaronder een schildpadpop en een pop die andere kleertjes aan kon krijgen. Ook aan een poppenwagen en een winkeltje dat door een oom was gemaakt worden leuke herinneringen bewaard.

De jongens werden blij gemaakt met een blokkendoos, een legpuzzel, een paardje op wieltjes, een opdraaitreintje en een meccanodoos.

Er werd ook wel priesterke gespeeld in de woonkamer met een zelfgemaakt altaar en gewaden. Moeder bakte dan hosties.

Bijna niemand wist ons te vertellen dat er een soort bibliotheek was in een bovenzaaltje van wat nu het Oostquartier is.

Op zondag konden daar na de mis van tien uur boeken geruild worden.

Boeken die de jeugd toen las, waren Mariska de circusprinses, Manke Driekske, Dik Trom, Arendsoog-boeken, Puk en Muk en Sjors van de rebellenclub.

Ook las iemand de sprookjes van Grimm en vanuit school hadden sommigen een abonnement op De Engelbewaarder.

Boeken werden geruild met familieleden en soms kreeg iemand er een met Sinterklaas en verder gaven een paar mensen aan dat ze de strips in De Stem lazen en er was ook iemand die de plaatjes in de Katholieke Illustratie keek.

Opvallend was dat een van de jongens het handelen al vroeg in het bloed had. Hij bakte zelf knikkers van klei en verkocht die dan aan andere kinderen. Van de opbrengst kocht hij dan glazen knikkers.

Hij las ook de tijdschriften van de boerderij en hij volgde de marktberichten in de krant.

Bijzonder waren de bijeenkomsten in het Patronaat. Dat was gevestigd in de bovenzaal van wat nu het Oostquartier is. Op de plaats van waar nu de bar staat zaten de zesde en de zevende klas.

Op initiatief van kapelaan Michielsens kwamen daar de jongens vanaf hun tiende jaar tot aan het einde van hun lagere schooltijd na het lof op zondagmiddag bij elkaar.

De kapelaan las dan twee hoofdstukken voor uit een boek van Arendsoog en daarna gingen ze in groepjes spelletjes doen, zoals sjoelen, dammen en kwartetten. De groepen rouleerden, zodat elke groep alle spelletjes kon doen.

KLEDING EN SCHOEISEL

In de gezinnen was nog geen foto toestel, slechts in één gezin was een familielid dat belangrijke gebeurtenissen vastlegde door de aanwezigen naar het vogeltje te laten kijken. Men ging naar een fotograaf en er kwam op school eens per jaar een fotograaf.

Links tante Sto en
rechts tante Gonda

Soms was er een fotograaf die de mensen tegen betaling op de foto zette als ze op zondag uit de kerk kwamen. Voor de foto hadden de mensen hun zondagse kleren aan.

Wie wat meer geld te besteden had, kocht nieuwe kleren in een winkel, zoals Raming in Breda en Oosterhout of Jan van der Ven en Peek en Cloppenburg.

Direct na thuiskomst uit de kerk werd van kleding gewisseld.

De Eerste Communie was de gelegenheid om een kind in het nieuw te steken, waarbij de jongens een pakje droegen. De pofbroek, ook wel drollenvanger genoemd, was daarbij opvallend. Bij de outfit van de meisjes hoorde een strik en als ze naar de kerk gingen moesten de meisjes een hoedje op.

Als ze naar school gingen controleerden de nonnen in het voorjaar de lengte van de jurken en die werden weer op maat gemaakt door er een strook aan te zetten. Ook waren de meisjes verplicht om kniekousen te dragen.

Het was heel normaal dat de kleren van de grotere kinderen werden vermaakt voor de kleinere in het gezin. Veel moeders en oudere zussen kregen naailes en men kocht lappen stof van een verkoper die langs de deur kwam. De naam van Verhulst, de Ellenman, uit Waspik werd genoemd. Er was ook een stoffenwinkeltje van Selders op de plaats waar nu La Bax is en de moeder van Jan Haarman verkocht in haar winkeltje ook lappen stof voor jurken.

Wie niet zo handig was met naald en draad kon een beroep doen op Paula Bruns en mevrouw Brok uit Dongen die voor meerdere mensen kleding (ver)maakten.

De meeste kinderen liepen toendertijd op klompen. Er waren modellen voor jongens, met een hoge wreef, en voor meisjes. De meisjesklompen waren platter met een kap er over. Er zat in Oosteind een klompenmaker, Peet van Moergestel, maar zijn klompen vonden ze niet zo prettig zitten.

Verder kon je klompen kopen bij Hanneke Louwet en in het winkeltje van de moeder van Jan Haarman. Zij hadden een vaste leverancier.

Op zaterdag moesten de klompen geschuurd worden en als het in de winter erg koud was schepten ze wat kooltjes uit de kachel die even in de klompen werden gedaan om ze voor te verwarmen.

Als ze op zondag naar de kerk gingen droegen de kinderen schoenen. Die schoenen werden gekocht in de winkel in Oosterhout, hoewel er wel schoenmakers in het dorp woonden. Fijneman maakte hoge schoenen voor het leger en Emmen maakte herenschoenen die puntig waren en de meisjes vonden die niet mooi.

Kees Michielse had ook de benodigde diploma's en hij maakte schoenen die aan een aantal vaste klanten verkocht werden.

De kinderen liepen op schoenen met platte zolen en ze moesten goed gepoetst zijn.

WIE ZOET IS KRIJGT LEKKERS

Deze zin uit een oud Sinterklaasliedje was toen onze 80-jarigen jong waren niet zo van toepassing. Ze zullen zeker wel zoet geweest zijn, maar snoep kregen ze maar sporadisch. Met Sinterklaas was er een suikerbeest of een beestje van chocolade. Een snoepje kregen ze meestal op zondag.

Er waren twee snoepwinkeltjes in het dorp, te weten de winkel van mevr. Anna Haarman – Van Oyen vlakbij de melkfabriek en die van Marie Buijks die een zaak had in de buurt van waar nu Tineke's Tuin is.

Kinderen hadden in die tijd geen zakgeld en de snoepjes die ze kregen waren tumtum, zuurtjes, schuimpjes, hartjes en kauwgummekes. Verder hadden ze stroopsoldaatjes en verschillende soorten drop.

Opvallend was daarbij dat ze schommeldrop hadden. Dat was laurierdrop in de vorm van een dikke dropveter. Dat stuk drop werd in stukjes geknipt en die stukjes deden ze in een flesje water. Als je daarmee schudde, kreeg je dropwater en daarmee kon je dan weer schuimpje trekken. Door heel hard te

schudden kwam er schuim op het dropwater te staan en dat kon je er dan lekker vanaf slurpen.

Een andere lekkernij die genoemd werd, waren jodenbrokken of jodenvet. maar waarom ze die naam jodenbrokken)* hadden wist niemand ons te vertellen. Voor een cent kon je ook een paar stukken druivensuiker krijgen,

Aan een verjaardag werd weinig aandacht besteed. Op school werd niet getrakteerd en als je een reep chocola kreeg , moest je die delen met je broers en zussen .

Koekjes waren er bijna nooit, alleen als je eigen moeder ze kon bakken gebeurde het wel eens dat er een koekje bij de koffie of de warme chocolademelk was, maar ook dan alleen als er iets te vieren was. Eén van de ondervraagde mensen vertelde dat zijn huisgenoten eens tegen hem zeiden: "Hé, je bent van de week jarig geweest". Een andere keer kreeg hij te horen "Omdat je jarig bent hoef je vandaag niet te melken. Je mag naar de kerk." Hij kreeg dan wel een heel ei in plaats van een half ei.

In het weekend was er soms iets extra's. Zo was er op zondag bij één van de jongens peperkoek met goeie boter en één van de meisjes kreeg op zaterdag een eierkoek.

Het gebeurde toen ook dat tamme kastanjes en beukenootjes in de pan gebakken werden en dan lekker opgepeuzeld.

Meerdere mensen vertelden dat ze een vastentrommeltje hadden, waarin in de veertigdaagse vastentijd voor Pasen de weinige snoepjes die ze kregen bewaard werden tot het einde van de vasten. Soms mocht je op zondag iets uit het trommeltje eten.

Noot van de redactie.

] * Jodenvet (Jodevet). Vooral in het zuiden van Nederland zeer geliefd rond Sinterklaastijd als snoepgoed).

Joden waren handelaars, zij zagen handel in wat een ander afval vindt. Waarschijnlijk dus daarom de naam Jodenvet

Borsthoning (Jodenvet) ofwel bokkevet was vroeger een restproduct van de aardappelzetmeelindustrie maar tegenwoordig ook van de maïsverwerking. Het bestaat uit zoete keiharde brokken.

HERINNERINGEN AAN DE SCHOOLTIJD

Als er één periode in hun nog jonge leven anders was, dan waren dat wel de jaren waarop de jongens en meisjes naar school gingen.

Er was in die jaren een jongensschool die in het huidige Oostquartier was gevestigd en er was een meisjesschool, de Mariaschool, in wat nu de garage van Bossers is. Daarnaast was er nog een kleuterschool.

In de woning waar nu Jozef Bossers woont was een klooster waarin een aantal nonnen uit Dongen verbleef en op de bovenverdieping van dat klooster was een kapel.

Van de speelplaats maakten beide scholen gebruik, maar er stond een hoge houten schutting die beide groepen verdeelde. Voor die schutting was een brede strook zand die werd gebruikt om met de ijzeren ballen te spelen.

Alle kleuters gingen naar dezelfde school bij de nonnen, maar daarna kregen de jongens les van een meester en de meisjes werden toevertrouwd aan de zorgen van de nonnen.

De schooltijden waren van negen uur tot twaalf uur in de morgen en van half twee tot vier uur in de middag. Van elf uur tot kwart over elf was het speelkwartier en de kleinste kinderen hadden ook 's middags nog een speelkwartier. Op zaterdag moesten ze van negen tot twaalf uur naar school.

Er was een week Kerstvakantie en er was ook een week Paasvakantie en de grote vakantie was van 1 augustus tot 1 september. Daarnaast waren er ook nog vrije dagen op bepaalde naamdagen van heiligen. Er werd verteld dat de meesters en de nonnen erg streng waren. Je durfde niet veel en je mocht tijdens de les niet met elkaar praten. Deed je dat toch, dan kon het gebeuren dat je mond met plaksel en papier werd afgeplakt.

Een van de ondervraagde mensen vertelde dat zijn broer op een gegeven moment uit school thuiskwam met de mededeling dat hij niet meer naar school ging omdat hij toch niet over ging.

Op de vraag waarom hij dat zei, antwoordde hij; " Wij hebben geen varken ". Het was de gewoonte dat er als er een varken geslacht werd ook de meester een stuk vlees kreeg. In ruil daarvoor gaf hij extra hulp aan het kind van de gulle gever.

Veel kinderen moesten voor schooltijd al naar de kerk en op het rapport werd vermeld hoe vaak je in een trimester naar de kerk was geweest.

Iedereen ging te voet naar school en tussen de middag gingen ze allemaal naar huis want dan was de warme maaltijd.

Er zaten meer leerjaren bij elkaar in een lokaal waarin het in de winter vaak onaangenaam koud was. Wie goed kon leren en ook rijke ouders had ging op een gegeven moment naar een kostschool.

Van de zusters leerden de kinderen in klas 1 en 2 breien en in het hoogste leerjaar kregen de meisjes naailes.

De jongens kregen als opdracht om de tuin van de meester te onderhouden. Ook waren er jongens die misdienaar werden en die moesten bij toerbeurt mee

helpen bij de mis op maandagmorgen in het klooster van de zusters.

Tijdens de kermis werd er op school extra voorgelezen en de kinderen mochten langer buiten spelen.

De meeste jongens gingen na de lagere school naar de Lagere Landbouwschool in Raamsdonk.

Van een meisje, Riet Mous-De Wit, hoorden wij dat ze als enige meisje uit de klas naar de MULO in Dongen ging. Ze moest een half naar school lopen en ze moest er voor zorgen dat ze daar op tijd was.

Van vier tot zes uur was het verplicht studie op school en dan kreeg je nog een vak mee naar huis. In de wintermaanden mocht ze eerder naar huis om voor donker binnen te zijn.

Vanuit de school werd door de zusters ook de Kindsheidsoptocht georganiseerd , waarbij de kinderen uit de "voornamen" gezinnen de belangrijkste rollen kregen.

Kindsheidsoptocht voor de oorlog. Voorop Jan Timmermans in het zwart.

HET DAGELIJKS LEVEN WAS ZWAAR

Als kind voelden onze ondervraagden dat niet zo, maar nu ze op hun jeugd terug kijken, zeggen ze wel dat hun ouders het niet gemakkelijk hadden. Het valt ook op dat de meesten hun moeder erg bewonderen. Tot rond 1935 was er nog geen waterleiding in het dorp, maar ook na de komst daarvan gebruikten de mensen nog steeds water uit een put op het erf of een pomp bij de stal. Op veel plaatsen welde het water vanzelf omhoog want de grondwaterstand was heel hoog.

Een keer per jaar moest het grind onderin de put ververs worden en dan daalde vader op een ladder af in de put om het vuile grind van de bodem te halen en schoon grind in de put te brengen. Je mocht dan de put een paar dagen niet gebruiken en water in emmers bij de burens halen.

Bij Riet de Wit hadden ze thuis een conische kraan, die werkte zonder een leertje erin. Dat was een uitvinding van Entrop uit 's-Gravenmoer.

Het eten koken gebeurde op een cuisiniere, een groot fornuis dat verwarmd werd met hout, de musterd zeiden ze. Dat fornuis had 2 of 3 kookplaten.

Andere mensen kookten op een oliestel, waarbij er 3 oliestelletjes naast elkaar stonden, één voor de aardappels, één voor het vlees en één voor de groente.

Staand André Driesen, links Fons met hond Teddy, Toos Driesen en Huub Driesen

Later schakelden die mensen over op butagas uit gasflessen.

In bad gaan was een gebeurtenis op zich, want dat gebeurde op zaterdag in een teil in de keuken of in de stal.

Eerst moest er een grote tobbe gevuld met water verwarmd worden op het vuur. Als het water warm genoeg was, werd de teil gevuld en daarna mochten de kinderen om de beurt badderen. Nadat er twee kinderen een bad hadden genomen, werd er een deel

van het water uit de teil geschept en dat werd vervangen door schoon en warm water.

Eén van de jongens vertelde dat ze thuis eerst allemaal op een rij bij de teil moesten gaan zitten, waarna moeder bij allen de voeten waste voordat het eerste kind in bad ging.

Dezelfde teil werd ook gebruikt bij het wassen van de kleding en ook de aardappels voor de varkens werden er in gekookt.

Dat wassen van de kleren was een tijdrovende bezigheid.

De maandag was de wasdag, maar ondergoed werd al op zaterdagavond in het sodawater gezet en dat werd er op zondag uitgehaald en in de wasketel gestopt. Op een vuur werd die ketel verwarmd en in die ketel werd het wasgoed door elkaar gehusseld met een grote houten pollepel. Daarna werd het over een wasbord van hout gehaald en geschrobd en de volgende stap was het spoelen van de was in een houten ton. In de zomer lieten ze de was daarna buiten uitlekken op een houten bok of het goed werd door een wringer gehaald. Dan volgde nog het strijken en opvouwen van de kleding.

Riolering werd langs de Provincialeweg in de jaren dertig aangelegd, maar er werd nog veelvuldig

gebruik gemaakt van de beerput waarvan de inhoud op het land gelegegd werd.

Op het gasnet werd het dorp pas in 1959 aangesloten.

Een deel van het dorp had in de dertiger jaren al elektriciteit, maar aan de Groenendijk kwam dat pas in de jaren vijftig.

De kabels waren bovengronds en ze liepen van de ene houten paal naar de andere met bij ieder huis een aftakking naar die woning. In het begin zat er in die draden ijzer om de stroom te geleiden, maar dat werd al snel vervangen door koper. Aan de masten zaten zekeringen die nogal eens kapot gingen. Er moest dan iemand van de gemeente komen om dat ding te vervangen, maar Gérard Fijneman was vaak al vliegensvlug in de mast geklommen om het ding te vervangen.

Straatverlichting was er maar heel beperkt en dan nog alleen langs de Provincialeweg en bij een straathoek.

Op veel boerderijen werden nog lang petroleumlampen gebruikt.

Het zal niemand verbazen dat er nagenoeg geen telefoons in het dorp waren. Bij de melkfabriek hadden ze er één en Bayens , Jespers (die naast

Walter den Boer woonde) en Jan Caron hadden ook zo'n ding.

In of net na de oorlog kwam er bij een aantal mensen een radio in huis . Er werd maar weinig naar geluisterd en dan nog voornamelijk naar een hoorspel en het nieuws.

December 1958. Het jonge gezin Oomens.

HOE IS DE OORLOG BELEEFD ?

Vijftig jaar na de bevrijding van Oosteind in 1994 heeft de heemkundegroep een aantal mensen naar hun herinneringen aan de oorlog gevraagd en die verhalen opgetekend in het boekje "Oosteind tussen mobilisatie en bevrijding". Toen waren het volwassenen die de Tweede Wereldoorlog anders ervaren hebben dan de kinderen van toen.

Als eerste werd nu verteld dat de Duitsers aan het einde van de oorlog in juni 1944 de school hadden gevorderd. De meisjesschool werd ondergebracht in de leerlooierij van Anton Driesen en de jongens werden verdeeld over de boerderijen van Cees Rombouts, Jan Bossers, Janus van Dongen, Harry Oomen en T. Diepstraten.

De kinderen in de hoogste klassen kregen het eerste half uur van de morgen en het eerste half uur van de middag Duitse les.

Wat heel veel indruk heeft gemaakt waren de V 1 – bommen.

Dat waren vliegende bommen zonder bestuurder met een eigen motor die werden afgeschoten vanuit

verschillende plaatsen in het oosten van het land en die bedoeld waren om de havens van Antwerpen en die in het westen van ons land te raken.

Ze herinneren zich dat ze veel lawaai maakten en dat er een grote vlam achter uit kwam. Niet al die V 1's waren even goed, want er waren er heel wat die hun bestemming niet bereikten, maar die er al eerder mee stopten. Als de motor stil viel moest je maken dat je uit de buurt was, want dan kwam het ding naar beneden. In Oosteind zijn er een paar neergekomen, waarbij de V 1 die neerkwam op de boerderij van de familie Bogers slachtoffers maakte. Het hele gezin dat net aan de middagmaaltijd was begonnen en een dienstmeisje en twee Engelse soldaten, die in de schuur aan het werk waren, vonden de dood.

De andere V - 1's die in het dorp neerkwamen veroorzaakten alleen schade aan woningen, zoals kapotte ramen en deuren. De kraters in de grond die door de V-1's waren gemaakt werden opgevuld met koperen hulzen en met oud ijzer.

Jan Caron vertelde dat hij van schrik met paard en wagen onder een heg verzeild raakte toen er een V-1 in de Berkenstraat neer kwam. Het kostte hem veel moeite om het dier daar weer onderuit te krijgen.

Adrie van Marrewijk vertelde dat bij hun boerderij in de oorlog vijf keer alle ramen eruit waren gegaan. Haar vader was zo bang dat hij 's nachts rondom de

boerderij liep. Later zijn de kinderen geëvacueerd omdat er soldaten vanaf hun dam met kanonnen in de richting van de Maas schoten. Zij gingen naar ome Bart op Provincialeweg 173 waar het veilig was, maar de woning werd wel geraakt. Haar vader en moeder bleven achter in het huis.

Ook Pierre Driesen vertelde dat er tanks en afweergeschut achter hun fabriek stonden die over de Maas schoten.

Bij de meeste boerderijen had men een schuilkelder gegraven, waarvan de wanden werden bedekt met strobalen en het dak met een dikke laag aarde. Op de Hoge Dijk was een schuilkelder voor meerdere families.

In veel huishoudens gaf men onderduikers onderdak om te voorkomen dat die mannen werden opgepakt om in Duitsland in de fabrieken te gaan werken en in veel gezinnen werden soldaten ingekwartierd.

De Duitsers eisten van alles op. Zo werden bij veel mensen de fietsen en de radio's weggehaald en ook de koeien en de paarden waren niet veilig. De mensen bedachten allerlei manieren om hun vee veilig te verstoppert, soms op meerdere adressen een paar dieren, maar vaak werden de dieren toch ontdekt en meegenomen.

Naarmate de oorlog vorderde begon er steeds meer gebrek te komen aan van alles en nog wat. Daarom

werd er een bonnensysteem ingevoerd waarbij per week bepaald werd hoeveel je op een bon kon kopen. Op de boerderijen hier in het dorp kon men redelijk goed in zijn eigen onderhoud voorzien, maar er werd door controleurs streng gecontroleerd op illegale slachtingen en het achterhouden van graan voor eigen gebruik.

Uit alle verhalen komt naar voren dat het laatste jaar van de oorlog het meest angstige is geweest en dat blijkt wel uit de volgende voorbeelden:

Jan Krijnen zag op de Hoge Ham in Dongen een kadaverwagen rijden waaruit de benen van gesneuvelde Duitse soldaten staken. Een andere wagen haalde de lijken de volgende dag op.

Bij Jan Timmermans aan de Heistraat stond aan het einde van de oorlog de hele schuur vol met gevorderde fietsen. Hij was bang dat hun huis in brand zou worden gestoken, want de boerderijen van Rombouts, Donkers en Gabriels aan Vijfhuizen wat nu Ter Horst heet waren door de Duitsers in brand gestoken en bij het Geel Huis werd toen nog hevig gevochten.

Huub Bruns weet nog goed dat hun huis was ingericht als het centrum voor de inlichtingendienst van de Duitsers. Het hele huis lag vol met draden en zendapparatuur en het gezin zat ondergedoken in de kelder van het huis. Het huis is slechts één nacht als

zodanig in gebruik geweest, want toen moesten de Duitsers weer hals over kop vluchten.

Omdat de vliegbasis Gilze-Rijen regelmatig gebombardeerd werd, kregen de boeren uit de omgeving opdracht om de kraters van de bommen met zand te dichten.

Veel mensen durfden dat niet en lieten een ander tegen betaling dat gevaarlijke werk doen. Jan Caron heeft heel wat keren voor anderen naar en op het vliegveld gereden. Hij was niet bang dat zijn paard zou schrikken want het beest was zo doof als een kwartel.

Optocht na de bevrijding. Wim Rombouts in de wagen

DE DOKTER WEET RAAD

Net als nu moesten de mensen in de dertiger en veertiger jaren van de vorige eeuw een huisarts buiten Oosteind bezoeken. Afhankelijk van waar men woonde werd gekozen voor een dokter in Oosterhout, in Dongen of in 's-Gravenmoer. Meestal kwam de dokter aan huis, want anders moest je te voet, met de fiets of met een taxi naar de geneesheer. Vrouwelijke doktoren waren er toen nog bijna niet.

Naar een apotheek hoefde je niet, want de dokter had de medicijnen bij zich en een verzekering tegen ziekte hadden de mensen toen niet.

Als er een baby op komst was, moest de kraamhulp door één van de burens op de fiets gehaald worden. Toen moest de moeder ook al voor controle van de zuigeling naar het consultatiebureau. Dat betekende een voettocht met de kinderwagen naar de Sint Janstraat in Oosterhout, maar de meeste mensen kozen er voor om hier in het dorp de kinderarts te bezoeken.

Die kwam dan naar het café van Doruske Vis (Vissers) en daar werden de baby's dan op het biljart onderzocht.

Voor een prik moesten ze te voet naar de zusters aan de Hoge Ham in Dongen.

Tanden poetsen was niet de gewoonte en men ging alleen maar naar de tandarts als er een kies of tand moest worden getrokken. Hiervoor kon je ook terecht bij de huisarts.

Dokter Koekkoek uit 's-Gravenmoer was een zeer geliefde arts.

Hij was zeer begaan met de mensen. Toen de moeder van één van de kinderen ernstig ziek was, kwam hij zeven keer op dezelfde dag op de fiets om te kijken hoe het met de zieke ging. 's Avonds laat kon hij zeggen dat moeder de crisis overleefde en zou genezen.

Als je een nieuwe bril nodig had, kon hij je die ook aanmeten.

Ook de veearts was veelvuldig te vinden in het dorp en het was geen uitzondering als de mensen hem om raad vroegen als ze zelf een kwaal hadden.

Bekend was toen dr. Bouwman die een motor met zijspan bereed.

Soms moest een dier nader onderzocht worden en dan nam hij het mee. Zo kon het gebeuren dat men hem door het dorp zag rijden met een varken in het bakje van de zijspan.

TENSLOTTE NOG VAN ALLES EEN BEETJE

Om het beeld van de jeugd van de oudste inwoners van het dorp nog completer te maken volgen er nu nog wat herinneringen die moeilijk in de voorgaande hoofdstukken waren in te passen.

Zo vertelde Toon Jespers dat er een Ronde van de Groenendijk werd gereden. De start was bij de familie Rams en dan ging het over paadjes door de akkers naar Toontje Dekkers en van daar naar de Provincialeweg tegenover Café Vissers weer naar de bakker.

Hij kon zich nog herinneren dat de tram reed. Ze stookten vuurtje met de kooltjes die van de tram vielen

Er liep ook een aftakking van de tramlijn naar het pakhuis van de boerenbond.

De boerenbond verhuurde toen een veewagentje voor twee koeien en een zaaimachine en een roller (een soort wals).

Tot de werkzaamheden van de kinderen hoorden toen o.a. peeën dunnen, hakken op het land, twee keer per dag koeien melken en meehelpen bij het verscharen van de koeien.

In de avond werd door het hele gezin gezamenlijk het rozenhoedje gebeden en de mensen gingen vroeg naar bed want het was ook weer vroeg dag.

Op zondag gingen de kinderen uit de grote gezinnen niet met zijn allen tegelijk naar de kerk.

Dat had ook als voordeel dat er onderweg bij sommige gezinnen van klompen en schoenen werd gewisseld, zodat iedereen met gepoetste schoenen in de kerk zat.

Iemand vertelde dat pastoor Van Genk heel streng toezicht hield op schone nagels en goed gepoetste schoenen van de misdienaars.

Dat was een probleem als het geregend had, maar de inwonende tante van hem ging dan met hem mee en droeg hem dan over de plassen.

Iemand die bij veel mensen bekend was, was Kroeta, een vrouw die met twintig honden aan een touw over straat liep.

Er werden niet veel verhalen verteld, maar als Gerritje de Snijer (In 't Groen) over zijn belevenissen in Atjeh,

waar hij gevochten had, begon, hingen de mensen aan zijn lippen.

Er werd ook verteld over de Zwarte Ruiters die hier de omgeving onveilig maakte. Hij woonde waarschijnlijk vlakbij Toon van Arendonk en de politie heeft hem nooit te pakken gekregen.

Er kwamen veel kooplieden langs de deur, waaronder Kobuske de paraplu-man die al tevreden was met een boterham en een kop koffie.

Verder zag men de scharenslijper, de ketellapper, de bessemverkoper en Hanneke Gerrits, bijgenaamd de Zwarte Kraai, kwam op vrijdag met vis.

Bij de mensen die langs de deur kwamen, waren ook de pater Capucijnen. Zij hadden als opdracht zich onder de mensen te begeven en te vragen naar voedsel of een geldelijke bijdrage. Men noemde dit dat ze op termijn gingen omdat ze op een vaste tijd in het jaar langs de deur kwamen.

Dat voedsel was in veel gevallen een stuk spek of een blik bruine bonen. Een pater liet zich aan de deur ontvallen dat hij geen bruine bonen meer kon zien.

Als er thuis een varken geslacht werd, was de blaas van het varken een speeltje dat de kinderen graag hadden om mee te voetballen.

Er werd gezegd dat degene die het varken z'n kont durfde te kussen de blaas kreeg. Het kind dat het aandurfde liep wel een risico, want de slager haalde wel eens een geintje uit.

Gerrit Oomen, Janus, tante Sjo, tante Gonda, Nelles Oomen

Dit boekje kon worden geschreven dankzij de
welwillende medewerking van de volgende personen:

de heer H. Bruns

de heer J. Caron

de heer J. van Dongen

de heer P. Driesen

de heer A. Haarbosch

de heer J. Haarman

de heer A. Jespers

de heer H. Krijnen

de heer G. van Leijssen

mevr. A van Marrewijk- Dekkers

mevr. Mous- de Wit

de heer W. Rombouts

mevr. M. Schoenmakers-Oomens

de heer C. van de Schriek

mevr. D. van de Schriek-Avoird

de heer J. Timmermans

de heer P. Oomen

mevr. Loonen-Pals.

Heemkundegroep

Ullendonc